

ФОРСАЙТ У ДОСЛІДЖЕННІ СУСПІЛЬСТВА РИЗИКУ

¹Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У доповіді розкривається значущість передбачення майбутніх загроз, викликаних бурхливим розвитком сучасних наук та технологій. Особлива увага приділена форсайту як одному з найбільш перспективних методів передбачення та мінімізації негативних наслідків.

Ключові слова: форсайт, методологія форсайту, передбачення майбутнього, прогнозування.

Keywords: foresight, methodology of foresight, anticipation of the future, forecasting.

Стає все більш очевидним, що в минулому суспільство приділяло занадто мало уваги передбаченню наслідків своїх дій, наслідків утручання в одні процеси і створення інших. Сучасна людина своїми діями породжує загрози, які ставлять майбутнє цивілізації під сумнів. Часто практичні наслідки того або іншого наукового відкриття стають очевидними лише з певною тимчасовою затримкою, коли змінити це неможливо. Внаслідок цього сучасне суспільство визначається як «суспільство ризику».

Отже, тісний зв'язок людських рішень, антропогенного середовища й безпосередньо природи породжує необхідність прогнозувати їх взаємний вплив і провоковані таким чином зміни. Звідси в кінці ХХ століття посилюється інтерес до прогностичних розробок, орієнтованих на ХХІ століття.

За цих умов передбачення стає як ніколи значимим і, в той же час, як ніколи проблематичним, адже від успіху або неуспіху пророцтв безпосередньо залежить існування людства. Тому передбачення має бути невід'ємною складовою будь-яких сучасних досліджень.

Передбачення є переходом від відомого до невідомого, яким би чином він не здійснювався – за допомогою суворо логічного дотримання, кількісного розрахунку, екстраполяції тенденції, розумового експерименту або навіть інтуїції, і яким би не був його результат – екзистенціальне сингулярне висловлювання, прогноз, гіпотеза, сміливе припущення [3].

Методи й інструментарії, використовувані в галузі передбачення, досить різноманітні. На одному полюсі зосереджені спроби комп'ютерного моделювання існуючих тенденцій та їх наслідків. З іншого боку, досить велика група методів, що ґрунтується на знаннях експертів, на розробці спеціальних процедур і прийомів роботи з експертами. Мета таких методологічних підходів – розглянути альтернативні можливості розвитку, сформувати уявлення про переважні варіанти майбутнього.

Успішність прогнозування залежить від таких умов: обсягу й якості інформації про прогнозований процес, об'єкт управління; правильності формулювання завдання прогнозування й обґрунтованості вибору способу її рішення; наявності необхідних обчислювальних засобів і обчислювального апарату відповідно до вибраного методу. Через відсутність цих умов

прогнозування може стати неможливим. Найважливіше з них – формулювання завдання, оскільки воно визначає вимоги до обсягу й якості інформації, математичний апарат і точність прогнозу.

Сучасні технології прогнозування ґрунтовані на використанні різних математичних теорій: функціональний аналіз, теорія рядів, теорія екстраполяції й інтерполяції, теорія вірогідності, математична статистика, теорія випадкових функцій і випадкових процесів, кореляційний аналіз, теорія розпізнавання образів.

Виходячи з високої невизначеності зовнішніх і внутрішніх меж науково-технологічного розвитку при формулюванні завдань прогнозованих досліджень, а також для побудови можливих сценаріїв довгострокового розвитку, все частіше звертаються до можливості використання широко поширеної й активно використовуваної в розвинених країнах методології активного дослідження майбутнього – форсайту.

Дослівний переклад терміну «форсайт» – це бачення майбутнього. За визначенням Б. Мартіна [5, 8], форсайт є «процесом, пов'язаним з систематичною спробою зазирнути у віддалене майбутнє науки, технології, економіки й суспільства з метою визначення галузей стратегічних досліджень і технологій, які, ймовірно, можуть принести найбільші економічні й соціальні вигоди».

Європейська асоціація трансферу технологій, інновацій і промислової інформації (CORDIS) у своїх програмних матеріалах виходить з того, що «форсайт включає дії, орієнтовані на мислення, обговорення й окреслювання майбутнього. Прогнозування, оцінка технологій, дослідження майбутнього й інші форми форсайту – це спроба визначити довготривалі тренди й скоординувати на їх основі ухвалення рішень».

Програма співпраці ЮНІДО визначає форсайт як сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку: можливі варіанти розвитку – економіки, промисловості, суспільства – у 10-20 річній перспективі.

EU FOREN Guide – програма форсайта в Німеччині – розглядає форсайт як систематичний, спільний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості рішень, що приймаються зараз, і прискорення спільних дій [1].

Ідеологія форсайта походить від конвергенції тенденцій сучасних розробок у галузі політичного аналізу, стратегічного аналізу й прогнозування [6].

Форсайт – це комплексний механізм, що досягає результатів за рахунок поєднання усієї системи використовуваних методів. При проведенні форсайта можуть бути використані різні інструменти аналізу (у певних країнах – до десяти), роботи з інформаційними потоками, з експертним співтовариством тощо. Серед них найчастіше використовуються метод Дельфі, аналіз інформаційних потоків, методика експертних панелей і сценарне планування. Визначальне місце в цій роботі займають аналітичні методи, які задають граничні умови і формати створення панелей опитувань, створення сценарних варіантів розвитку, які визначають пов'язність уявного майбутнього і зв'язаних з ними стратегій.

Технологічний цикл форсайтного дослідження охоплює, на думку різних експертів, декілька етапів, зміст яких зводиться до аналізу поточної ситуації, формування так званих істотних умов (вимірних цілей у майбутньому) підготовки проекту. Найбільш детальна схема включає такі етапи:

- 1) формування об'єкту дослідження (framing) дозволить відповісти на головне питання дослідження на основі вивчення проекту, цілей, аудиторій;
- 2) формування команди дослідження, вибір експертів, методів дослідження;
- 3) моніторинг даних для збору максимально повної інформації (scanning);
- 4) прогнозування (forecasting) – опис драйверів, проблем, виділення тенденцій, які можна спрогнозувати, виділення зон невизначеності й створення можливих сценаріїв, інструментів для виявлення базових і альтернативних варіантів майбутнього розвитку;
- 5) формування бачення (visioning) для визначення загальної системи цінностей і координат учасників проекту; вибору варіантів майбутнього, яким надається перевага; проведення експертних опитувань;
- 6) планування (planning), тобто створення стратегій і планів, шляхів реалізації бачення;
- 7) виконання (acting) припускає доведення результатів до всіх зацікавлених сторін, інституалізацію і безпосередньо реалізацію стратегій і планів під час конкретних дій, наприклад створення дорожніх карт, уключення всіх стейкхолдерів в обговорення майбутнього, коригування стратегії [7].

Методологія форсайта застосовується сьогодні не лише розвиненими країнами для формування стратегічних напрямів науково-технологічних досліджень і їх підтримки в межах однієї конкретної країни. Сьогодні з'являється все більше прикладів застосування цієї технології активного дослідження майбутнього в межах об'єднаних блоків країн, а також великими світовими корпораціями із залученням провідних експертів країн, що здійснюють істотний вплив на розвиток відповідної галузі.

Методологія форсайта відрізняється від традиційного прогнозування, футурології (вивчення майбутнього) і стратегічного планування і не зводиться тільки до пророцтва: це методологія організації процесу, спрямованого на створення в учасників загального бачення майбутнього, яке прагнуть підтримати всі зацікавлені сторони своїми сьогоднішніми діями. Таким чином, ця методологія пов'язана не з пророцтвом майбутнього, а швидше з його формуванням, що дозволяє вважати форсайт специфічним інструментом управління технологічним розвитком, що спирається на створювану в його межах інфраструктуру [4].

Прогнози «заглядають за обрій», проте носять імовірний характер і не є обов'язковими для виконання. Форсайт поєднує можливості по окресленню віддалених перспектив із вибором з альтернативних варіантів і необхідністю акумуляції зусиль зацікавлених сторін у побудові бажаного майбутнього [2, 7].

Таким чином, атрибутивна ознака форсайт-методів полягає в наступному: при їх використанні те, що станеться, і передбачається, і проектується одночасно. Очевидно, що це й виділяє їх у світі технологій пророцтва майбутнього. Оперативні плани припускають наявність деталізованої і послідовної системи заходів, що реалізуються в найближчому майбутньому

Література

1. Ахметжанова С. Б. / С. Б. Ахметжанова, А. Б. Маринова, М. Б. Тусупбеков, К. М. Сагинбекова // Форсайтные методы исследований в мировой практике [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economy.kz/files/vse%20stati/5%20ahmet.pdf>
2. Гончаров В. В. Исследования по технологическому предвидению. Зачем они необходимы республике Беларусь? / В. В. Гончаров, А. В. Марков, А. А. Успенский. – Минск: 2009. – 82 с.

3. Пирожкова С. В. Предвидение и его эпистемологические основания / С. В. Пирожкова // Вопросы философии. – 2011. – № 11. – С. 79-93.
4. Проект Концепции долгосрочного прогноза научно-технологического развития Российской Федерации на период до 2025 года. – М. – 2006. – 606 с.
5. Соколов А. В. Форсайт – взгляд в будущее / А. В. Соколов // Форсайт. – 2007. – № 1(1). – С. 8-15.
6. Шилина М. Г. Форсайтные исследования в связях с общественностью / М. Г. Шилина // Медиаскоп. Электронный научный журнал факультета журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова. – 2011. – № 4.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/911>
7. Bishop P., Hines A. Thinking about the Future, Guidelines for Strategic Foresights. Social Technologies. Washington, 2007.